

4.3 Forecast scenarios of coal supply to the Ukrainian economy

Декарбонізація економіки і її перехід на шлях низьковуглецевого розвитку є важливою складовою державної політики. У грудні 2015 р. була прийнята нова глобальна кліматична Паризька Угода [122] до Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату щодо зменшення викидів парникових газів (ПГ) в атмосферу. Верховна Рада України ратифікувала Паризьку Угоду у липні 2016 р., що накладає на Україну нові зобов'язання зі скорочення викидів ПГ і впливає на економіку країни і особливо на розвиток її енергетичного сектора, як основного джерела викидів парникових газів. У листопаді 2018 р. Європейська Комісія представила довгострокову концепцію переходу ЄС до кліматично нейтрального розвитку до 2050 р. «Європейська Зелена Угода» [123], що істотно пришвидшило енергетичні трансформації у країнах ЄС.

Враховуючи євроінтеграційні наміри України, в останній час на державному рівні прийнято ряд документів, спрямованих на посилення кліматичних цілей і розробку заходів для їх досягнення. У березні 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив Національну економічну стратегію на період до 2030 р. [124], в якій визначено заходи щодо декарбонізації різних галузей економіки на найближче десятиліття і вперше офіційно визначено довгострокову мету країни – досягнення кліматичної нейтральності до 2060 р. Однією зі стратегічних цілей в галузі енергетики є підвищення енергоефективності економіки та забезпечення екологічності енергетичного сектору шляхом досягнення чистої генерації енергії.

У липні 2021 р. Кабінет Міністрів України схвалив Оновлений національно визначений внесок до Паризької Угоди (НВВ2) [125], в якому нова кліматична ціль України передбачає скорочення викидів ПГ до 2030р. до рівня 35% порівняно з 1990р.

Показники секторальних викидів парникових газів у 2030 р. згідно Оновленого НВВ і їх порівняння з показниками базового 1990 р. згідно з

Національним кадастром антропогенних викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів в Україні за 1990-2019 рр. [126] представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Викиди ПГ у секторах економіки у базовому 1990 р. і у 2030 р. згідно НВВ2

Сектори економіки	Викиди парникових газів, млн тон CO ₂ -екв.		
	1990 р.	2030 р.	2030 р. у % до 1990 р.
Виробництво енергії і тепла	272,7	68,1	25,0
Будівлі	102,0	19,8	19,4
Транспорт	111,8	40,2	36,0
Постачання енергоресурсів	127,5	40,0	31,4
Промисловість	229,2	89,5	39,0
Сільське господарство	86,8	44,5	51,2
Відходи	12,4	11,6	93,5

Аналіз табл. 1 показує, що низьковуглецевий розвиток економіки безпосередньо залежить від декарбонізації енергетичної галузі, скорочення викидів ПГ під час видобутку, обробки, транспортуванні та зберіганні викопного палива і термомодернізації будівель. НВВ2 прогнозує заміну старих вугільних ТЕС відновлювальними джерелами енергії. Відповідно до результатів моделювання сценарій «НВВ2» передбачає у 2030 р. в структурі виробництва електроенергії 90 ТВт·год ядерної генерації, близько 60 ТВт·год генерації ВДЕ, 25 ТВт·год генерації вугільних ТЕС і решту за рахунок газової генерації і промислових виробників. Для цього виробництво електроенергії з ВДЕ повинно значно збільшитись у найближче десятиліття. Відповідно до Національної економічної стратегії України [124], частка ВДЕ у загальному виробництві електроенергії має зрости до 25% до 2030 року. Таким чином у 2030 році можна досягти рівня близько 80% безвуглецевої генерації електроенергії (АЕС, ВДЕ, ГЕС та ГАЕС).

У липні 2022 р. українським урядом був представлений План відновлення України [127] (ПВУ), що відображає основні напрями відновлення зруйнованої внаслідок російської агресії економіки у найближчі 10 років на принципах зеленого енергетичного переходу.

Третя довгострокова частина ПБУ розрахована на 2024 – 2032 рр., потребує 114 млрд доларів США і передбачає розвиток без вуглецевої енергетики (ядерної і ВДЕ), збільшення виробництва газу та біопалива, формування і розвиток водневої енергетики. Її реалізація потребує виконання наступних проектів:

- будівництво 5-10 ГВт ВДЕ;
- будівництво 3,5 ГВт нових ГЕС та ГАЕС;
- підвищення потужності атомної генерації;
- будівництво 1,5–2 ГВт високо-маневрених пікових потужностей на заміну вугільної генерації та 0,7-1 ГВт систем накопичування енергії;
- будівництво близько 15 ГВт електролізерів;
- будівництво понад 30 ГВт ВДЕ для виробництва водню.

План відновлення України є продовженням концепції низьковуглецевої економіки закладеної у Національній економічній стратегії на період до 2030 р., що визначає орієнтири, принципи та цінності в економічній політиці для інноваційного економічного зростання, серед яких важливе місце займає декарбонізація економіки і її енергетичного сектора. Серед стратегічних цілей для напрямку «Енергетика» разом з високим рівнем безпеки та інтеграцією в європейський ринок, модернізацією енергосистеми, значна увага приділяється підвищенню енергоефективності економіки та чистій генерації енергії, що передбачає [124]:

- зменшення вуглецевого сліду паливно-енергетичного комплексу;
- залучення 10 млрд. доларів США інвестицій у розвиток ВДЕ;
- скорочення вугільної генерації енергії;
- формування частки генерації з відновлювальних джерел енергії у загальному виробництві електроенергії на рівні 25 відсотків;
- збільшення утилізації відходів паливно-енергетичного комплексу.

Споживання електроенергії в Україні у 2022 р. скоротилося на 31,5% порівняно з 2021 р., зокрема промисловістю – на 45%, а населенням – на 16%.

При цьому виникли значні зміни у структурі споживання електроенергії – частка промисловості скоротилася в порівнянні з 2021 р. з 42% до 33%.

Падіння споживання електроенергії в промислових галузях становило: металургійна промисловість – 52%; хімічна та нафтохімічна промисловість – 60%; виробництво будівельних матеріалів – 47%; машинобудування – 38%; харчова та переробна промисловість – 24%; паливна промисловість – 24% [128].

Загальне виробництво електроенергії в Україні за 2022 р. скоротилося на 27,5% в порівнянні з 2021 р. Виробництво електроенергії на АЕС впало на 28%, на ТЕС – на 35%, на ТЕЦ – на 32%, а генерація відновлюваними джерелами енергії знизилася на 36%. При цьому ГЕС збільшили своє виробництво на 6,5%, а ГАЕС відпрацювали на рівні 2021 р.

Через російське вторгнення Україна втратила близько 10 ГВт потужностей різних видів генерації. Крім того, на сьогодні близько 75% ВЕС та до 15% СЕС розташовані на окупованих територіях.

У квітні 2023 р. Кабінет Міністрів України схвалив Енергетичну стратегію України до 2050 р. [129]. Документ відображає цілі Європейського зеленого курсу та базується на принципах комплексного підходу до формування та реалізації політики у сфері енергетики, створення умов для сталого розвитку економіки України і передбачає досягнення Україною вуглецевої нейтральності енергетичного сектору до 2050 року. У Стратегії враховані:

- наслідки російської агресії проти України, посилення ролі енергетичної безпеки та зміцнення стійкості енергосистеми;
- результати приєднання ОЕС України до європейської мережі операторів системи передачі електроенергії (ENTSO-E) та поглиблення інтеграції енергетичної системи України в загальноєвропейську;
- наявність новітніх технологій (зокрема виробництво та використання водню в енергетичних цілях, малі модульні ядерні реактори, установки зберігання енергії тощо), технічні зміни в енергетичному секторі, світові тренди та інноваційні рішення, вимоги до екологічної безпеки згідно з нормами ЄС та прийнятим зобов'язанням України;

- міжнародні зобов'язання України щодо енергоефективності, використання ВДЕ та зменшення викидів парникових газів;

- децентралізація генерації електроенергії по всій території країни для поліпшення стійкості та надійності енергозабезпечення.

На виконання європейських екологічних нормативів для теплової енергетики спрямовано Національний план скорочення викидів, який передбачає впровадження масштабних і дорогих заходів із модернізації обладнання виробництв і будівництва установок з очищення димових газів від викидів забруднюючих речовин. Невизначеність джерел фінансування для впровадження цих заходів та брак інвестицій на протязі останніх років гальмують реалізацію плану. В умовах повномасштабної російської агресії проти України, коли енергосистема знаходиться в критичному стані, НПСВ призупинено. Але у повоєнному відновленні і розвитку енергетичного сектору європейські екологічні норми знову будуть на часі і потребуватимуть виконання.

Прогнозування відновлення і розвитку енергосистеми України до 2033 року передбачає різні сценарії трансформації структури генеруючих потужностей в залежності від можливостей скорочення вугільної генерації, темпів впровадження ВДЕ і майбутнього стану атомної енергетики. В дослідженні аналітичного центру «Dixi Group» [130] розглядається 3 можливих сценарії реалізації державної політики щодо зменшення, запобігання та контролю промислового забруднення, прогнозування потенційного впливу їх реалізації на енергетичний сектор та соціально-економічний розвиток країни в цілому – консервативний, базовий та оптимістичний. Сценарії відрізняються можливими варіантами впровадження політики у сфері промислового забруднення відповідно до Директиви 2010/75/ЄС.

Враховуючи це, для апробації розробленої математичної моделі та програмно-інформаційного комплексу, запропоновано два сценарії споживання вугілля підприємствами теплової енергетики (табл. 2).

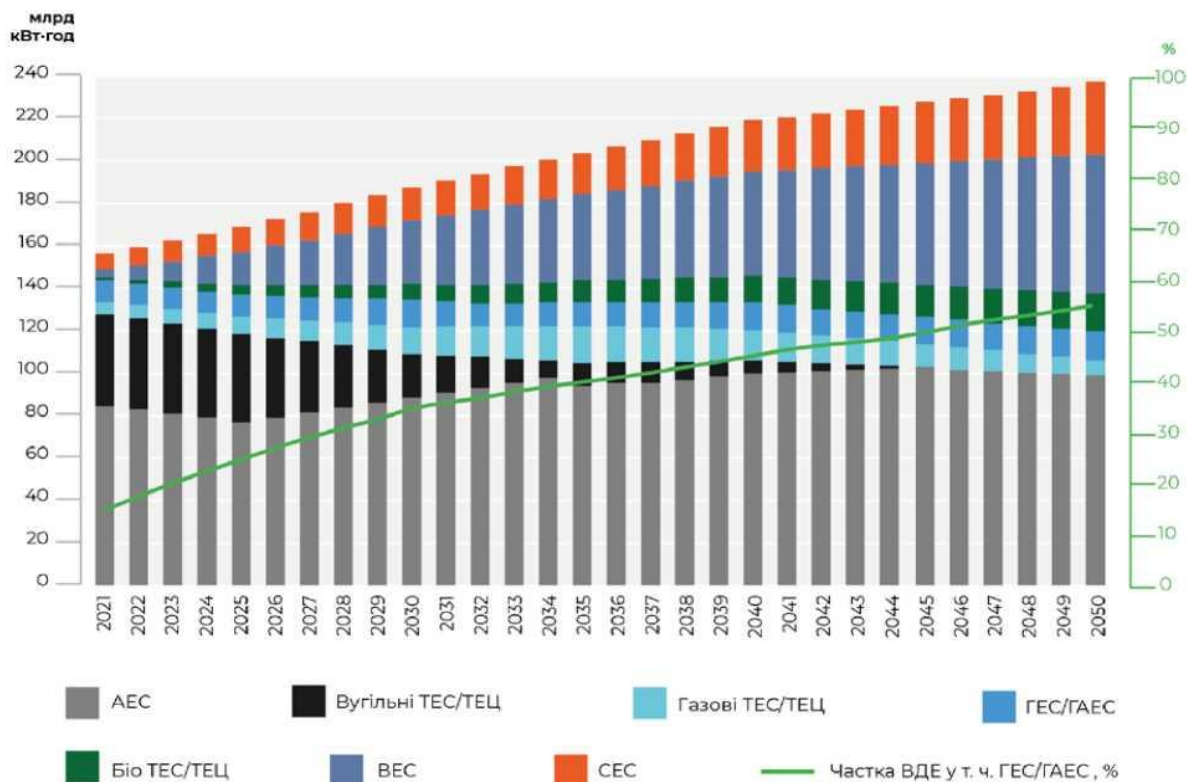
Таблиця 2

Прогноз виробництва електроенергії на ТЕС (ТЕЦ) та споживання вугільної продукції до 2040 р.

Сценарій	2025 р.	2030 р.	2035 р.	2040 р.
Оптимістичний сценарій				
Вугільні ТЕС/ ТЕЦ, млрд кВт-год	21,7	6,4	0	0
Витрати вугілля, тис. т	11913,3	3513,6	0	0
Базовий сценарій				
Вугільні ТЕС/ ТЕЦ, млрд кВт-год	22,2	15,0	10,9	5,9
Витрати вугілля, тис. т	12187,8	8235,0	5984,1	3239,1

В основу оптимістичного сценарію покладено «Енергетичну стратегію України на період до 2050 року» [129], в якій передбачається поступова відмова від використання вугілля до 2035 р.. За цим сценарієм теплова енергетика потребуватиме від 11,9 млн т вугільної продукції у 2025 р. до 3,5 млн т у 2030 р. З 2033 р. використання вугілля повністю припиняється.

В основу базового сценарію покладено оптимістичний сценарій, наведений у [130], в якому передбачається виконання реформи промислового забруднення в повному обсязі та в заявлені терміни для досягнення екологічних та кліматичних цілей синхронізованих з Європейським зеленим курсом. Згідно з цим сценарієм, на частині вугільних ТЕС після закінчення війни будуть встановлені сучасні пилогазоочисні системи відповідно до НПСВ з терміном експлуатації до 15 років. Такі ТЕС будуть використовуватися в якості маневрених балансуючих потужностей. Інша частина вугільних ТЕС та ТЕЦ буду замінена на відновлювані джерела генерації зі зростанням їх частки в загальному балансі до 40% у 2035 р. і до 55% у 2050 р. Після 2045 р. планується повна відмова від вугільних ТЕС і їх вивід з експлуатації (рис. 1). За цим сценарієм теплова енергетика потребуватиме від 12,2 млн т вугільної продукції у 2025 р. до 3,2 млн т у 2040 р.

Рисунок 1. Структура виробництва електроенергії в Україні до 2050 р. за оптимістичним сценарієм [130].

В найближчій перспективі вугілля залишається ключовим видом палива для забезпечення електричної генерації з ТЕС та частково електро- і тепlopостачання від ТЕЦ. З широким впровадженням відновлюваних джерел енергії вугільна генерація буде скорочуватись до повної ліквідації у 2040-2050 рр. Підприємства чорної металургії будуть залишатися лідерами у споживанні вугілля промисловістю, зокрема у виробництві коксу. Значну частку вугілля споживають підприємства цементної промисловості. Заміщення вугілля, що спалюють у котельнях на інші види палива, впровадження відновлюваних джерел енергії та теплонасосних установок дозволить скоротити обсяги споживання вугілля у сільському господарстві та промисловості.

В табл. 3 представлено варіант балансу вугільної продукції в економіці України до 2040 р. за базовим сценарієм розвитку енергетики, наведеним вище. В його основі лежить, розроблений ІЗЕ НАН України у 2021 р., прогноз

споживання вугільної продукції при структурних змінах в економіці України до 2040 р. [131, 132], який було скориговано з урахуванням реалій сьогодення.

Таблиця 3

Баланс вугільної продукції в економіці України до 2040 р. (базовий сценарій),

тис. т

Показники	2025	2030	2035	2040
Споживання вугілля	22692	20010	18694	16943
У т.ч за марками: Г _Е (Г, ДГ)	14503	11038	9126	6771
Г _К (Г)	2205	2461	2639	2842
А (А, П)	840	770	770	700
К (Ж, К)	4777	5332	5719	6157
ПС	367	410	440	474
Вітчизняна вугільна продукція	19504	16616	14841	11646
У т.ч за марками: Г _Е (Г, ДГ)	14503	11038	9126	6771
Г _К (Г)	224	246	272	272
К (Ж, К)	4777	5332	5443	4603
Імпорт вугільної продукції	3188	3394	3853	5297
У т.ч за марками: Г _К (Г)	1981	2215	2367	2570
А (А, П)	840	770	770	700
К (Ж, К)	0	0	276	1554
ПС	367	410	440	474

У наведеному прогнозі споживання вугільної продукції в Україні враховано скорочення споживання вугілля (внаслідок руйнації підприємств): в металургії на 40%; у добувній і переробній промисловості на 30%; у сільському господарстві, транспорті, інших ВЕД та населенням на 20%. В результаті обсяги споживання вугільної продукції у 2025 р. передбачаються на рівні 22,7 млн т з поступовим скороченням у 2040 р. до 16,9 млн т.

Обсяги видобутку не забезпечать економіку країни якісною вугільною продукцією. Тому у 2025-2040 рр. необхідно буде імпортувати вугілля у обсягах 3,2-5,3 млн т. Для економіки України, крім антрациту та коксівного вугілля марки ПС (які на контрольованій частині України не видобувають), постійно не вистачатиме вугільної продукції марки Г для вироблення коксу у обсягах 2-2,6 млн т, а також з 2035 р. – коксівного вугілля марок Ж і К у обсягах 0,3-1,5 млн т.